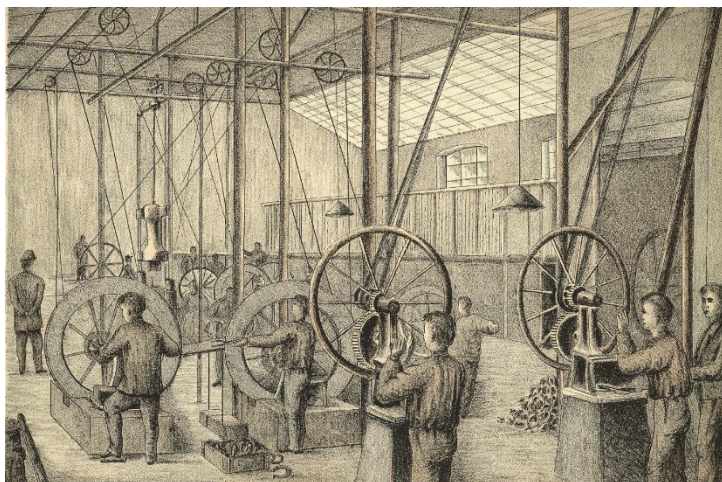

Teknisk kulturarv i bogform

Af Louise Karlskov Skyggebjerg, Teknologihistorie DTU

I magasinerne på DTU's bibliotek står en historisk teknisk bogsamling med rødder tilbage til 1800-tallets begyndelse, da DTU blev etableret i landbrugslandet Danmark som Polyteknisk Lærestanstalt. Samlingen blev grundlagt, da der kun var få dampmaskiner i landet, og industriel masseproduktion og moderne transport- og kommunikationssystemer som jernbane og telegraf endnu var fremtid. Samlingen udviklede sig parallelt med det danske industrisamfund, og den giver i dag et enestående indblik i industrisamfundets kulturarv og den tekniske viden, der lå til grund for de massive ændringer af det danske samfund i 1800-tallet.

Drivaksler og remtræk prægede de dampdrevne fabrikker. Her er det Københavns Hesteskofabrik fra 1882. Kilde: Malmgreens Industrielle Etablissements 1888

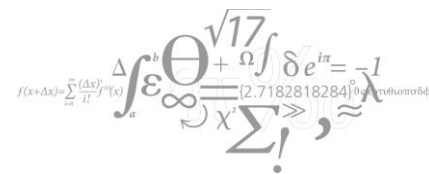
DTU Bibliotek blev i 1942 skabt som Danmarks tekniske Bibliotek, men bibliotekets historie begynder langt tidligere. Der var nemlig tale om en fusion mellem to biblioteker, Teknisk Bibliotek og Industriforeningens Bibliotek, og det er disse biblioteker, denne artikel handler om.

Op- og nedture for Teknisk Bibliotek

Teknisk Bibliotek kan føre sin historie tilbage til DTU's oprettelse i 1829 som det, der dengang hed Polyteknisk Lærestanstalt. I de første år fik og købte man et mindre antal bøger. De blev stillet til rådighed sammen med bogsamlingen hos det private selskab "Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere". Da Julius Wilkens udgav et katalog over bogsamlingen i 1854, var der ca. 1.300 titler, bl.a. en del tidsskrifter. Det meste var på tysk, men der var også bøger på fransk. Ville man læse tekster på dansk eller engelsk, skulle man derimod lede lidt længere. På dansk var der dog vigtige værker som Julius Thomsen og August Colding's splinternye skrift fra 1853: "Om de sandsynlige Aarsager til Choleraens ulige Styrke i de forskellige Dele af København". Der var også forslag til ændringer i vandforsyningen og skrifter om kloakering. Det var nemlig højaktuelle spørgsmål for datidens teknikere i de usunde og voksende byer.

Wilkens underviste i mekanisk teknologi på Polyteknisk Lærestanstalt i et halvt århundrede, og i kataloget kunne man finde hans bearbejdede af en berømt tysk lærebog. Der var selvfølgelig også bøger om datidens højteknologi såsom dampmaskiner og jernbane og om mangfoldige andre emner lige fra møllebyggeri til socialisten Friedrich Engels skrift om forholdene for den engelske arbejderklasse.

Bibliotekets økonomi var ikke prangende, og i 1862 opgav Polyteknisk Lærestanstalt helt at have en bogsamling. Bøgerne blev derfor overført til Universitetsbiblioteket. Det betød i de følgende årtier, at institutbibliotekerne var de eneste biblioteker på lærestalten, og de udviklede sig vidt

forskelligt. Først i 1906 indrettede man igen et bogudlån, og i 1909 blev Den tekniske Forenings bibliotek en del heraf. Det var den bogsamling, man nu kaldte for Teknisk Bibliotek. I 1930 indgik Dansk Ingeniørforenings bogsamling også i Teknisk Bibliotek, der på det tidspunkt havde et ret begrænset udlån.

Mødested for københavnske borgere

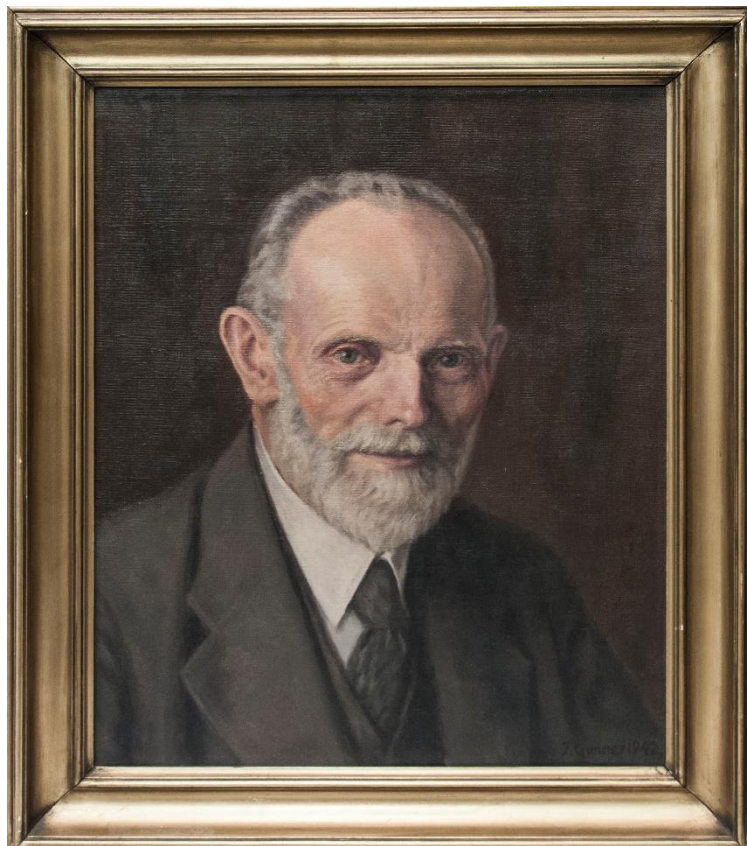
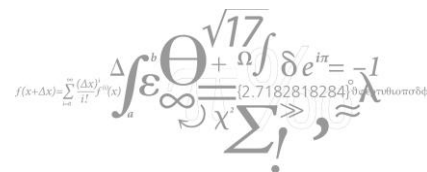
Industriforeningen i Kjøbenhavn havde større succes med biblioteksdriften og fik i løbet af 1800-tallet etableret en omfattende bogsamling. Wilkens var inspektør for dette bibliotek i en periode, og han stod også bag dette biblioteks første katalog fra 1847. Det omfattede knap 500 numre.

Industriforeningen var oprettet i 1838 for at fremme industrien i Danmark. På det tidspunkt betød ordet industri bare vareproduktion bredt set, og foreningen var en privat forening med en blandet medlemskare af især håndværkere, virksomhedsejere og handlende. Også mange polyteknikere var medlemmer.

Ideen med foreningen var at sprede viden og fremme industri gennem en række aktiviteter. Foreningen arrangerede udstillinger og foredrag, havde en læsestue og udgav et tidsskrift.

Industriforeningen stod bag de store industriudstillinger. Her er det hovedbygningen til Den nordiske Industri, Landbrugs- og Kunstudstilling i 1888, der er under opførelse. Bygningen lå, hvor Rådhuspladsen ligger i dag. Alle fotografierne fra udstillingen er i dag på DTU Bibliotek. Foto: Sophus Juncker-Jensen

Helge Holst blev malet i 1942, samme år som han blev pensioneret som bibliotekar. Maleriet er i dag hos Teknologihistorie DTU.

Den var også politisk aktiv omkring emner som næringsfrihed og teknisk uddannelse, og initiativet til den første jernbane fra 1847 mellem København og Roskilde kom fra den.

Den senere direktør for Polyteknisk Læreanstalt, C.G. Hummel, havde allerede i det første nummer af foreningens tidskrift fra 1838 skrevet, at man ville oprette et lokale, hvor tekniske skrifter blev lagt frem til gennemlæsning. Det var for at fremme udbredelsen af teknisk viden, men også for, som han udtrykte det, at befordre det samkvem mellem medlemmerne, som var nødvendige for selskabets fremgang.

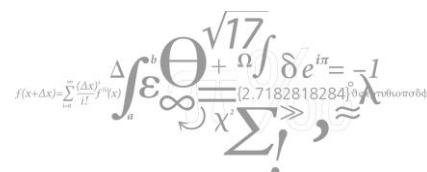
De aktiviteter og medlemsgoder, man satsede på, var især rettet mod industrifolk, håndværkere og polyteknikere. Blandt medlemmerne var der dog også københavnske borgere, der ikke nødvendigvis var interesseret i nyt inden for naturvidenskab, industri og teknik. Foreningen – og dens læsestue – blev derfor også en slags klub, hvor man kunne sidde og hygge sig med vennerne og læse dagens aviser. Spredning af viden og hyggeligt samvær gik hånd i hånd.

I 1910 blev Industrirådet dannet som en del af Industriforeningen, og dermed begyndte den at forandre sig fra et populært mødested til en moderne erhvervsorganisation. I den proces blev biblioteket mere strømlinet. Det satsede i 1900-tallets begyndelse mere rent på teknisk-industriell litteratur end det havde gjort i 1800-tallets sidste årtier.

Teknisk Bibliotek får en ny rolle

I 1924 blev der nedsat et udvalg, der skulle undersøge bibliotekerne i Danmark. Da et af medlemmerne døde, fik Teknisk Biblioteks bibliotekar, fysikeren Helge Holst, en plads i udvalget. Ud over sit arbejde som bibliotekar var han en aktiv populærvidenskabelig forfatter, der skrev teknikbegejstrede bøger såsom "Menneskeandens Sejre", "Luftens erobring", "H. C. Ørsteds Opdagelse af Elektromagnetismen" og "Bohrs Atomteori". Han redigerede også det fantastiske værk, "Opfindelsernes Bog".

Da udvalget skrev betænkning i 1926, mente man, at det stod skridt til med biblioteksvæsenet på det tekniske område. Det var i hvert fald Helge Holsts opfattelse. Ud over Teknisk Bibliotek, der i 1921 var blevet offentligt tilgængeligt, var der 23 bogsamlinger af vekslende kvalitet på Polyteknisk Læreanstalts afdelinger. I betænkningen stod der:

Det tekniske Centralbibliotek, som Teknikens stærke Udvikling gør mere og mere uundværligt, savnes imidlertid stadig, og Udvalget betragter Dannelsen af dette Bibliotek som en saa vigtig Sag, at man, selv om man paa dette Punkt maa opgive at holde sine Forslag indenfor de givne økonomiske Rammer, ikke har ment at kunne undlade stærkt at fremhæve Nødvendigheden af, at der etableres en rationel Ordning paa dette Omraade. Efter Udvalgets Opfattelse kan der ingen Tvivl være om, at man bør bygge paa Teknisk Bibliotek.

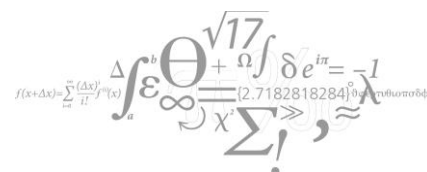
Forbilledet var Landbohøjskolens bibliotek, og målet var at få Polyteknisk Læreanstalts bibliotek op på samme standard. Betænkningen nævnte også Industriforeningens Bibliotek, men påpegede, at det bibliotek i princippet kun var for medlemmer, selvom både det og Teknologisk Instituts Bibliotek også lånte deres bøger ud gennem folkebibliotekerne. I

Biblioteket på Polyteknisk Læreanstalt (formentlig fra Sølvgade). Foto: Fred. Riise

betænkningen ønskede man også en nærmere arbejdsdeling. Teknisk Bibliotek kunne tage sig af den videnskabelige tekniske litteratur, Teknologisk Institut af håndværkerlitteraturen og Industriforeningens Bibliotek af industrilitteraturen. I praksis var det dog ikke så let at skelne.

Enden på det hele blev, at Teknisk Bibliotek blev statens hovedbibliotek for teknisk litteratur og i den forbindelse overtog det igen samlingen af teknisk litteratur fra Universitetsbiblioteket. Teknisk Bibliotek udviklede sig i de følgende årtier, og i praksis skete der en vis koordinering med Industriforeningens Bibliotek, der især købte bøger om maskinteknik, elektroteknik, kemoteknik og industriel organisation og økonomi. Teknisk Bibliotek koncentrerede sig derimod om de byggetekniske fag og den videnskabelige forsknings behov. I praksis blev der selvfølgelig indkøbt en del dubletter.

Teknikkens biblioteker sammenlægges

Wilkens og senere Helge Holst havde ønsket en sammenlægning af Teknisk Bibliotek og Industriforeningens Bibliotek, og i 1942 skete det. Industriforeningens generalforsamling nikkede ja i 1939, og selve sammenlægningen blev gennemført i forbindelse med den officielle

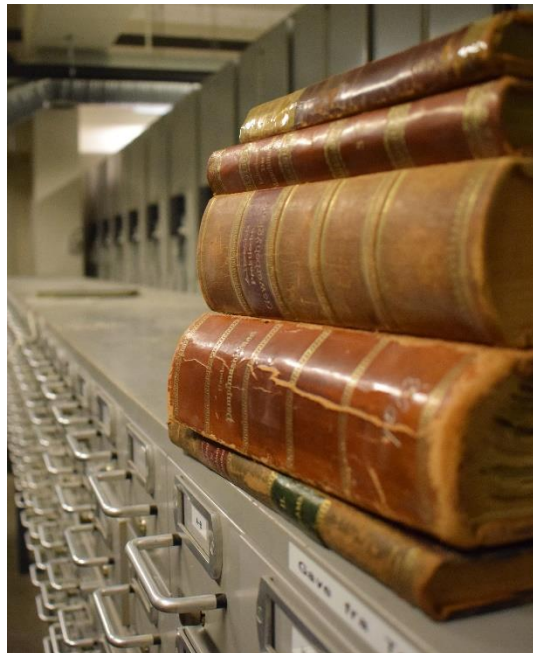

Foto: Emil Engelbrektsen

indvielse af en splinterny biblioteksbygning den 10. september 1942. Dermed blev Danmarks tekniske Bibliotek skabt med omkring 100.000 bøger i samlingen allerede på indvielsesdagen. Ud over udlånssal, læsesale, kontorer, møderum o.l. var der magasiner med plads til ca. 6 km bøger. De studerende var der til gengæld ikke blevet plads til. Industriforeningen havde krævet, at hovedlæsesalen ikke måtte optages af studerende til læsning af medbragte lærebøger, så en studenterlæsesal blev i stedet indrettet i læreanstaltens administrationsbygning.

I årene efter fusionen kæmpede man med et større samkøringsarbejde, hvor man udskilte dubletter og lavede et fælles katalog. Det arbejde krævede bl.a. investering i ekstra skrivemaskiner. Samtidig steg det nye biblioteks udlån hurtigt. Blandt brugerne var selvfølgelig Danmarks tekniske Højskoles lærere og studerende, men især lånere andre steder fra, fx fra industrivirksomheder og ingeniørfirmaer. En

væsentlig aktivitet var det såkaldte Indeks for Industrien. Det var et tidsskriftsindex, som virksomheder kunne abonnere på.

Helge Holst var i 1942 nået til pensionsalderen, så det blev bibliotekaren fra Industriforeningens Bibliotek, Arne J. Møller, der blev ledende bibliotekar. I biblioteksudvalget på Danmarks tekniske Højskole gav det dog lidt panderynker, at han ikke var uddannet ingeniør!

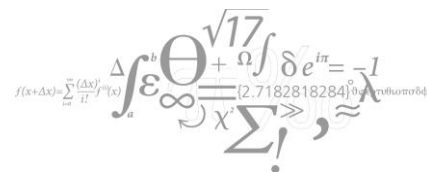
Vil du vide mere?

Bibliotekets historie før 1942 er især skrevet af de to bibliotekarer, Helge Holst og Arne J. Møller. Se fx:

Branth, T. (1988). *Strejflys over Industrirådets historie. Industriforeningen og Industrirådet 1838-1988*. København: Industrirådet.

Danmarks Tekniske Bibliotek. (1967). *Danmarks Tekniske Bibliotek med Dansk Central for Dokumentation 25 år*. København: Danmarks Tekniske Bibliotek.

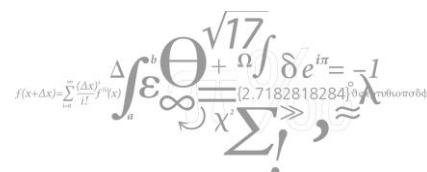
Det af Undervisningsministeriet under 11. oktober 1924 nedsatte udvalg. (1927). *Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen afgiven af det af Undervisningsministeriet under 11. oktober 1924 nedsatte udvalg*. København: Trykt hos J.H. Schultz A/S.

- Hansen, J. (1938). *Industriforeningen i København 1838-1938. Et omrids af dens historie*. København: Jubilæumsnummer af Tidsskrift for Industri.
- Holst, H. (1931). Teknisk Bibliotek paa Den polytekniske Lærestanstalt. *Ingeniøren*, 1, s. 6-12.
- Holst, H. (10. december 1941). Danmarks Tekniske Bibliotek. *Ingeniøren*, s. 225-28.
- Industriforeningens Bibliotek. (1923). *Katalog over Industriforeningens Bibliotek*. København: Trykt hos Nielsen & Lydiche.
- Møller, A. J. (1942). Træk af Industribibliotekets Historie og af det danske tekniske Biblioteksvæsens Udvikling. *Tidsskrift for Industri*, s. 191-194.
- Møller, A. J. (1946). *Biblioteksvæsen og litteratortjeneste i Danmark, særlig de tekniske biblioteker og den tekniske litteratortjeneste. Foredrag vid Tekniska Litteratursällskapetets Höstmöte den 11. oktober 1945*. Norrköping: Norrköping Tidningars Aktiebolag.
- Nyrup, C. (1888). *Industriforeningen i København 1838-1888. En historisk oversigt*. København: Industriforeningen.
- Wilkens, J. (1847). *Katalog over Industriforeningens Samling af Bøger og Tegninger sluttet d. 1. Juli 1847*. København: Trykt hos J.D. Qvist.
- Wilkens, J. (1854). *Katalog over det deels Den polytekniske Lærestanstalt deels Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere tilhørende Bibliothek*. København: Trykt hos J.D. Qvist.

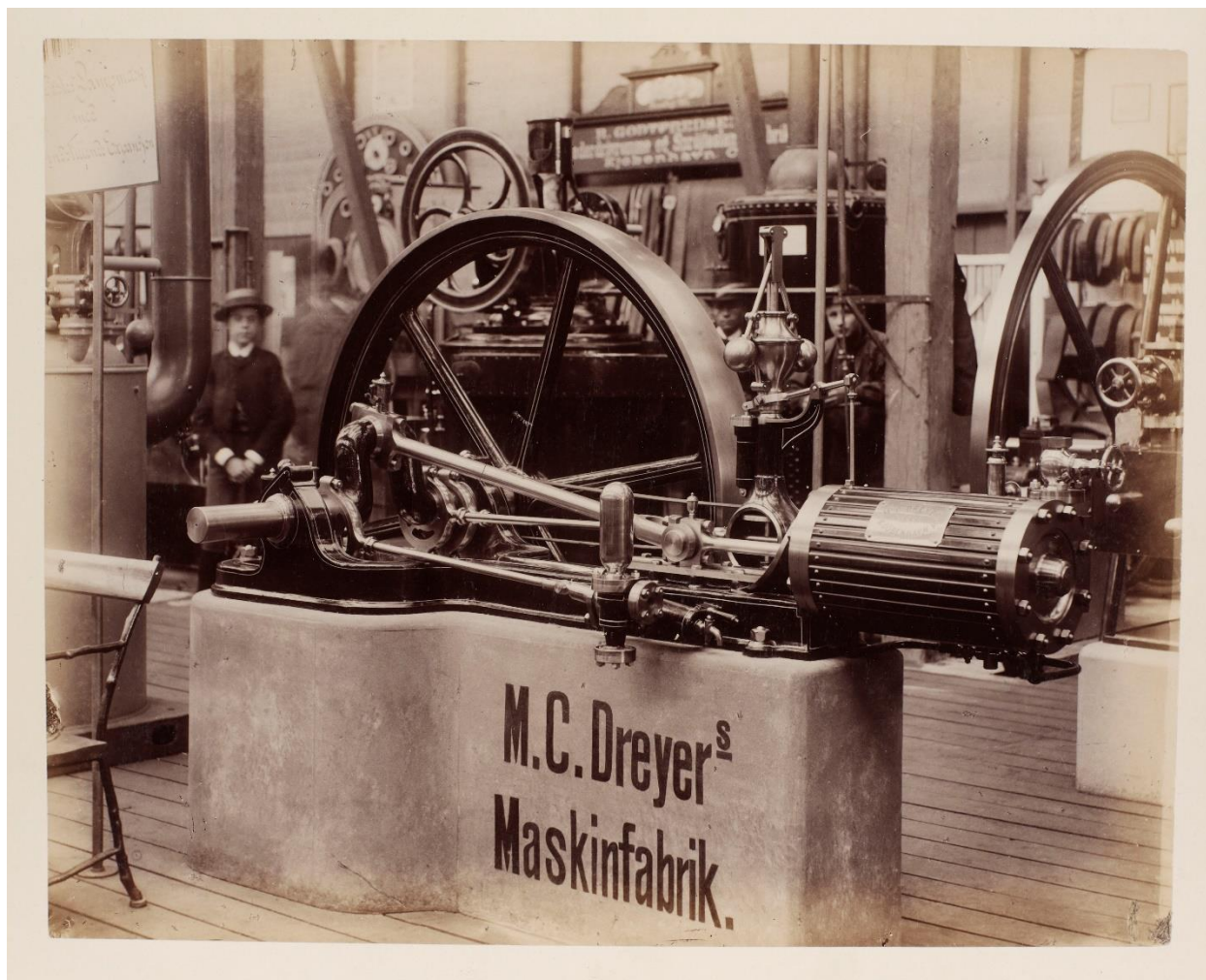

Foto: Emil Engelbrektsen

Utrykte kilder

Hos Teknologihistorie DTU kan man i dag blandt meget andet finde materiale fra biblioteksudvalgene og fra sammenslutningen med Dansk Ingeniørforenings bibliotek. Se mere ved fx at søge efter "3000.128" på <http://tekhist.pastperfectonline.com/>

Maskin- og industrihallerne på den store udstilling i København i 1888 var fuld af ny teknologi og nye varer. En del af baggrunden for alt det nye var den viden, man kunne tilegne sig på de tekniske biblioteker. Foto: Sophus Juncker-Jensen